

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

Cattaneo, a madocsai apát

A 15. század kutatói előtt régóta ismeretes II. Ulászló király számadáskönyveinek töredéke, amely 1495-ből a következő bejegyzést tartalmazza: „Abbati de Madocsa, Miniatori librorum regionum, ex commissione Regie Maiestatis, In comitatu Tolnensi dati sunt fl LX.”¹ Hoffmann Edit már 1927-ben megállapította, hogy a madocsai apát neve Zoan Antonio Cattaneo de Mediolano, aki 1482-ben kapta ezt a bencés apátságot úgynevezett kommandátorként, bár ő maga domonkosrendi szerzetes volt.² A 15. század világszerte, így Magyarországon is a bencés rend hanyatlásának a kora, amikor nálunk is tucatszámra néptelenedtek el, sőt omlottak össze a bencés kolostorok, amelyeket mint vagyontárgyakat ajándékozott Mátyás király más rendből való szerzeteseknek, világi papoknak, vagy éppen világi embereknek. Ez volt a rendre nézve szomorú „kommandátorok korszaka.”³

A milánói megjelölés alapján Hoffmann Edit azután benne kereste a korvinák milánóiás jellegű díszítésének meghonosítóját, és benne látta a legszebb korvinák egy csoportjának illuminátorát. Ettől kezdve a művészettörténeti irodalomban meggyökerezett Hoffmann Edit véleménye, sőt Balogh Jolán már vele azonosította a korvinák egy részének azt a díszítőjét, akit korábban a „Cassianus-mester” névvel jelöltek.⁴

A magunk részéről már negyven évvel ezelőtt kétségbe vontuk Cattaneo illuminátori tevékenységét, mert a „liber regius” kifejezés a királyi kancellária regisztratura-könyveit jelöli, nem pedig kódexeket, tehát szerintünk Cattaneo a kancellária alkalmazottja, „miniátor” volt, nem pedig könyvfestő művész. Ekkor még Magyarországon a miniator

1 A számadáskönyv szövegét először J. Chr. ENGEL közölte 1797-ben, *Geschichte des Ungarischen Reichs*, I. T. Halle, 1797, 17–181. – Maga a töredék ma az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában található: Clmae 411. fol. 278v.

2 HOFFMANN Edit, *A madocsai apát, a „királyi könyvek miniátora,”* Henszlmann-lapok, 1927, 5. sz.

3 CSÓKA J. Lajos, *Geschichte des benediktinischer Mönchtums in Ungarn*, München, 1980, 255–271.

4 BALOGH Jolán, *Mátyás király és a művészet*, Bp., 1985, 299–300.

kifejezést nem is illuminátor értelemben használták. Viszont egy „pingendi peritus” ember – ahogy Oláh Miklós kissé lenézően a könyvfestőket nevezi⁵ – alkalmazására a királyi kancelláriában is szükség volt. Nem annyira a regisztratura-könyvek esetleges díszítésére, hanem azért, mert a nemesleveleket, az armálisokat a királyi kancellária állította ki. Ezekben pedig nem mindig írják le a címer tartalmát, hanem csak utalnak arra, hogy „amint az oklevél elején le van festve” (quae in principio seu capite praesentium litterarum nostrarum, ... arte pictoria figurata, designata seu depicta sunt).⁶ Ha pedig ezt a címert nem festették volna be a regisztratura-könyvekbe, nem maradt volna bizonyítéka a címer hitelességének.

Azt is meg kell még vizsgálni, hogy Balogh Jolán és mások egyes nemeslevelek címereinek festőjében a királyi könyvfestőműhely kiváló illuminátorainak keze nyomát vélik fölfedezni, hiszen a kancellária és a királyi könyvfestőműhely teljesen különböző intézmények voltak, és teljesen valószínűtlen, hogy a kancellária a címerek befestését egy másik intézmény embereivel végeztette volna. Abban viszont igaza van Balogh Jolánnak, hogy kevésbé valószínű, hogy a madoccai apát aránylag csekély miniátori munkájáért olyan hatalmas összegű adományt kapott volna a királytól, amelyért akár 20 tehenet is vásárolhatott volna.⁷

Viszont az is nagyon különös volna, ha éppen az annyira pénztelen Ulászló rendelte volna el a hatalmas összeg kiutalását, akinek idejében a királyi udvarnak gondot okozott a budai kereskedők számláinak kifizetése is, és éppen ez a II. Ulászló rendelkezett volna így, akinek idejében a Corvina már teljesen szétzüllött,⁸ pusztán azért, mert tíz évvel korábban Mátyás király számára szép kódexeket festett.

De hát a „miniator” szó mellett meg kell még vizsgálni magának a „Liber” szónak középkori használatát is. Jelenthet-e a „liber regius” a Corvina számára festett kódexeket?

A középkorban a kódexeket nem nevezték libernek. A liber elsősorban művet, olykor fejezetet jelentett. Tucatszámra ismerünk Magyarországról olyan munkákat, amelyek így olvashatók: „Liber anniversariorum monasterii”, „Liber censuum”, „Liber de vita et miraculorum S. Simpertii confessoris”, „Liber defunctorum”, „Liber foundationis monasterii Zwetlensis” és folytathatnánk még sokáig.⁹

5 BEL, Mathias, *Adparatus ad historiam Hungariae*, Posonii, 1735, 8–9.

6 CSAPODI Csaba, *Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye?* Magyar Könyvszemle, 1963, 27–42. – Ugyanez önállóan: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, 34, Bp., 1963.

7 BALOGH, i. m., 300.

8 CSAPODI Csaba, *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* Magyar Könyvszemle, 1961, 399–421. – Ugyanez önállóan: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, 24, Bp., 1961.

9 Albinus Franciscus GOMBOS, *Catalogus fontium historiae Hungaricae*, T. II, Bp., 1937, 1459–1466.

Máskor viszont a „liber” szó ’fejezet’ értelemben használatos. Így például a *Szent Erzsébet-legendában*, ahol a fejezeteket ez a szó, az alfejezeteket pedig a „capitulum” jelzi. De Szent István törvényeinek kódexében is azt olvassuk, hogy „Secretorum liber primus” és „secundus.”

Fontos azonban, hogy a madocsai apátra vonatkozó bejegyzésnek ne csak a második, a miniátort jelző kifejezését vegyük tekintetbe, amely arról szól, hogy ez a személy miniátor volt, mert ez csak azt jelenti, hogy az volt megélhetésének alapja. De ebből még nem következik az, hogy a 60 forintot is ezért a munkájáért, mintegy külön jutalomként kapta volna. Viszont a kifejezés első fele azt mondja, hogy az illető személy madocsai apát volt. Ráadásul a pénz kiutalása nem is a királyi kincstárból történik, hanem a Tolna-megyei jövedelmekből. Madocsa pedig éppen Tolna megyében feküdt.

Cattaneo tehát nem valami miniatori érdekért kapta volna jutalmul az összeget, hanem azért, hogy helyreállítsa a szerzetesi életet Madocsán. Sikeres tevékenységét bizonyítja, hogy Madocsának 1515-ben már ismét volt bencés apátja.

Cattaneo nevét így tehát nyugodtan kitörölhetjük a királyi könyvfestő műhely kiváló illuminátorai közül, s nem tekinthetjük valamilyen új stílust meghonosító, másokra is ható könyvfestő művésznek, vagy éppen a műhely vezetőjének.¹⁰

10 Ilyenként szerepel CSÓKA, i. m., 262.